

nuit jam nomen appetitus, qui in sensitivum et rationale dividitur; et hic appetitus ut sic, etiam est innatus, si generatim de innato loquamur, quia cum ipsa natura datus est, et habet naturalem propensionem ad suum obiectum et ad suum actum. Quia vero ita est innatus, ut sit etiam elicivus actualis appetitionis, qua tendit in bonum formaliter, et quatenus bonum est, atque ita sit propriissime appetitus, ideo condistinguitur ab appetitu pure innato et metaphorico; sic enim prior divisio accipienda est. Secundum, id est, actus appetendi, quid proprie dicitur appetitio, vel appetitus elicivus, nihil aliud est quam actus elicivus ab appetitu eliciente, quod amat vel desiderat bonum; et hic appetitus nunquam est innatus, saltem in nobis, de quibus in præsentem agimus; interdum vero est naturalis, ut inferius ex professo magis declarabo.

4. *Quot modis dicatur naturale.* — Alter igitur terminus exponendus, erat *naturaliter*; appetitus enim naturalis multipliciter dicitur; interdum enim naturale dicitur, quod ab ipsa natura datum est, neque est effectum per propriam ipsius hominis, verbi gratia, actionem, seu effectum. Et hoc modo omnis appetitus innatus, naturalis est, et ipse etiam appetitus elicivus; non tamen appetitus seu actus elicivus, ut ex data terminorum expositione satis constat. Aliquando vero dicitur naturale, quod necessario fit ex intrinseca propensione naturæ, etiamsi absolute et in se non sita natura datum, sed ab appetente factum; et hoc modo est homini naturalis appetitus, qui est fames aut sitis, quando deficit cibus aut potus; qua ratione appetitus elicivus naturalis esse potest, et in appetitu sensitivo ex se semper talis est; in voluntate vero licet interdum talis appetitus sit naturalis, non tamen semper, quia libera est. Omitto, interdum sumi naturale ut a supernaturali distinguitur, quo sensu apud naturales philosophos, seu procedendo ex solo lumine naturæ, ut nunc loquimur, omnis appetitus naturalis est, nam supernaturalis appetendi modus, qui per gratiam fit, non potest naturali ratione investigari. Aliquando etiam sumitur naturale ut violento opponitur, ut est frequens in philosophia. Atque his etiam duobus modis appetitus elicivus, etiam si liber sit, naturalis tamen esse potest, ut per se constat. Imo interdum dicitur naturalis appetitus elicivus, hoc ipso quod est naturæ consentaneus, et opponitur ei, quod est præternaturale tan-

quam naturæ dissonum, etiam si violentum non sit; quo modo appetitus virtutis, naturalis est, vitii autem minime. Quo tandem fit ut multo magis naturalis dicatur appetitus ille ad quem ipsa naturæ propensio necessitatem infert; et ideo appetitus necessarius, tametsi elicivus, naturalis merito vocari potest.

5. Duplex autem necessitas hujus appetitus distingui solet, scilicet, quoad exercitium, et quoad specificationem. Prior est, quando appetitus vitalis ex necessitate elicit seu exercet actum appetendi; quæ necessitas in appetitu sensitivo facile reperitur; in rationali vero non invenitur in hac vita, sed solum in beata et supernaturali, quæ ad nostram considerationem non spectat. Posterior in hoc consistit, quod, licet voluntas non exercent actum appetendi ex necessitate, tamen si exercet, necessario appetit et non refugit tale obiectum, et talis actus vocatur necessarius quoad speciem, non quoad exercitium; et secundum eam necessitatem dicitur naturalis, et recedit ab actu omni ex parte libero, quoad exercitium scilicet et specificationem, quomodo voluntas appetit bonum in communi. Ex his ergo satis clara manet illius vocis ambiguitas.

6. *Scientia quot modis dicatur.* — Tertia vox est *scientia*, seu *scire*, quæ ab Aristotele indefinite sumitur; et potest generatim sumi pro quacumque cognitione seu intelligentia veritatis, sed præsertim pro illa quæ perfecta est, et propriam rationem scientiæ habet, prout scire dicitur esse, rem per causam cognoscere cum evidentia et certitudine. Et de scientia etiam hoc modo sumpta loqui possumus, vel indefinite, vel abstracte, vel distributive de omnibus scientiis, vel singulariter de aliqua, qui modi loquendi de scientia non parum inter se discrepant.

7. *Omnes scientias appetit homo.* — Incipiendo ergo ab hoc ultimo termino, certum est Aristotelem in illo generali dogmate non loqui de aliqua singulari scientia, ut patet, tum ex verbis ejus, tum ex probatione, quæ generalis est, tum denique ex intentione; assumit enim hoc generale principium, ut inde ad hanc scientiam in particulari descendat. Atque hæc ratio ulterius concludit, quod, licet Aristotelis verba indefinita sint, tamen cum sint doctrinalia, æquivalent universalibus, ita ut sensus sit omnes homines naturaliter appetere quancumque scientiam: tum quia non ex peculiari ratione alicujus scientiæ ut talis est, oritur hic appetitus, sed ex

ratione scientiæ ut sic; tum etiam quia alias non satis efficaciter procederetur in eo discursu ab indefinito sermone ad singularem. Hæc est ergo mens Aristotelis; eamque sententiam in eo sensu veram esse patebit facile ex dicendis.

8. *Appetitu innato.* — Rursus existimant multi expositores hic, præsertim Scotus et sequaces, Aristotelem loqui de appetitu innato; nec D. Thomas ab ea sententia abhorret, unde illam sequuntur Javellus et Flandria. Neque est dubium quin eo sensu verissima sit propositio, quam variis rationibus D. Thomas confirmat. Summa eorum est, quia omnis res naturaliter appetit suam perfectionem, operationem et felicitatem; sed omnibus his modis comparatur scientia ad hominem; est enim magna perfectio ejus, et operatio ipsius, et in ea ejus felicitas consistit. In qua ratione duo priora membra communia sunt omnibus scientiis, tertium vero est hujus proprium, ut dicemus. Unde etiam existimo Aristotelem non exclusisse hunc sensum, sed supposuisse potius. Quod autem in illo solo locutus fuerit, nec necessarium videtur, nec verum. Quod ex proprietate verborum ejus colligi potest; nam ex sensuum dilectione et amore colligit scientiæ appetitum; loquitur autem aperte de amore sensuum per actum elicivum; id enim proprie amor significat, et inferius similiter ait, quod sensuum visus cæteris antepositus, nimirum in elicito amore. Et quanquam dici posset verum esse Aristotelem in ea ratione loqui de actu elicito, et ex illo colligere appetitum naturalem, certe ea collectio bona non esset, nisi supponeret illum elicivum amorem esse etiam aliquo modo naturalem, quia non ex quolibet appetitu elicito colligi potest appetitus naturalis; nam interdum appetimus actu voluntatis, quæ ipsi naturæ repugnant, ut mortem, verbi gratia; ergo, si ex appetitu elicito colligit Aristoteles naturalem, supponit ipsum elicivum esse etiam naturalem; quod si amor elicivus sensuum est naturalis, multo magis amor scientiæ.

9. *Appetitu etiam elicito.* — Dicendum est ergo hominem appetitu etiam elicito scientiam amare. Hoc probant rationes insinuatæ ex D. Thoma; illæ enim æque procedunt de appetitu elicito, et de pondere naturæ, quia etiam homo hoc appetitu appetit naturaliter suam perfectionem, operationem, et felicitatem; sed scientia est perfectissima hominis operatio, et vel est felicitas ipsa, vel ad felici-

tatem, et commodum hujus vitæ maxime necessaria. Nam si sit contemplativa scientia, in perfectissima ejus operatione felicitas consistit, ut dicitur lib. 10 Ethic., cap. 6; aliæ vero scientiæ speculativæ illi superiori deserviunt, et in omnibus est magna quædam jucunditas; nam contemplari optimum est, 12 Metaph., text. 39. Præsertim vero scientiæ ad commoda etiam hujus vitæ necessariae sunt, vel valde utiles.

Exponitur doctrina Aristotelis de visus aliorumque sensuum dilectione.

10. Præterea discursus Aristotelis ex dilectione sensuum, et præsertim visus, desumptus, optimus est ad idem confirmandum. Duo autem sumit Aristoteles in eo discursu: primum est, quod in dilectione sensuum visum antepositum; secundum est causam hujus esse, quia ad scientiam maxime deservit. Ex quibus infert tertium, scilicet amorem scientiæ esse majorem magisque naturalem, quam ipsius visus aliorumque sensuum. Quæ consecutio videtur per se evidens, et fundata in eo principio: Propter quod unumquodque tale, et illud magis. Prima autem propositio assumpta, imprimis intelligenda est cum præcisione, ut recte fiat comparatio; tactus enim inveniri potest sine visu, non vero e contrario, quia tactus est omnium sensuum primus, aliorumque fundamentum. Unde destructo tactu, non potest naturaliter visus manere, quia nec vita sine tactu conservatur, 3 de Anim., cap. 12, et lib. 13 de Sensu et sensibus, cap. 1. Quatenus ergo visus quodammodo includit tactum, appetibilior erit visus quam solus tactus; et in contrario sensu quatenus amissio tactus includit amissionem visus, et non e converso, præfertur tactus visui, quia potius eligit homo conservationem tactus quam visus, si ad amissionem tactus visus necessario amittendus est. Hæc vero comparatio sic intellecta nullius momenti est, quia non comparantur singuli sensus inter se, sed duo ad unum qui in eis includitur; est ergo comparatio præcise facienda in eo quod singuli per se conferunt.

11. *Visus et auditus inter se comparantur.* — Deinde est observandum, Aristotelem hic duplicem amorem sensuum indicare. Unus est ob utilitatem; alter vero propter cognitionem. Prior est per se notissimus, et sub utilitate comprehendi potest omnis commoditas corporis, pertinens vel ad conservationem ejus, vel ad delectationem, vel ad alias opera-

tiones humanæ vitæ. Posterior amor est maxime proprius hominis, et in ordine ad hunc amorem præcipue comparatur hic visus cum aliis sensibus, eisque præfertur. Quod experimento probat Aristoteles, quia nihil (inquit) acturi ipsum visum aliis anteponimus. Rationem autem a priori, et quæ ad rem præsentem maxime spectat, reddit in altera propositione. Circa quam est tertio notandum, duos esse modos acquirendi scientiam, scilicet disciplinam, et inventionem. Ad priorem modum utilissimus est auditus, ut per se constat, quia voces sunt signa conceptuum; solus autem auditus voces percipit, et quamvis ipse non percipiat earum significationem, sed mens, satis est quod sit organum proprium, quo mediante tale signum ad mentem pervenit. Hic tamen excessus est et per accidens, et minimus. Per accidens quidem, quia modus acquirendi scientiam per disciplinam, est quasi per accidens; nam et supponit alium, loquendo secundum naturas rerum, et solum est ad supplendam imperfectionem vel negligentiam hominum in vacando scientiis inveniendis. Minimum autem excessum appello, quia etiam visus plurimum deservit ad disciplinam: nam etiam scripturæ sunt signa conceptuum, et illæ percipiuntur visu; unde multo plura videntur addisci lectione, quæ visu fit, quam auditione⁴. Est tamen discrimen, quod tota fere utilitas scripturæ potest etiam auditu percipi, non tamen e converso; ea enim energia, vis ac claritas, quæ est in voce ad exprimendos proprios conceptus, non potest scriptura sola aut visu suppleri; unde legimus nonnullos carentes visu, fuisse doctissimos, partim auditis solis scriptis aliorum, partim etiam explicationibus seu doctrinis viva voce sibi propositis; quod vero aliquis omnino surdus evaserit doctissimus, me legisse non memini, et vix id fieri posse existimo. Non igitur comparantur hic ab Aristotele hi sensus quoad hoc munus, sed quoad modum acquirendi scientiam per inventionem. In quo dubium non est quin visus et tactus, tam auditum quam alios sensus superent, quod adeo notum est, ut non egeat probatione; solum de comparatione visus et tactus inter se, breviter dicendum superest.

12. *Comparatio visus cum tactu.* — Est igitur advertendum quarto, aliud esse loqui de signo (ut ita dicam) melioris facultatis, majorisque aptitudinis ad scientiam acquirendam,

⁴ Lege Aristotelem, de sensu et sensibili,

aliud de aptiori instrumento inveniendæ scientiæ; tactus enim priori ratione visum superat, quia tactus est universalis sensus ex parte subjecti, nam est per totum corpus diffusus, et est signum optimæ et temperatæ complexionis, unde est illud: *Molles carnes aptæ sunt ingenio*, de quo latius in 2 de Anima, text. 24. At visus per se, et ut instrumentum ad scientiam, multis modis tactum superat. Primo in latitudine objecti; plures enim differentias percipit, ut hic dixit Aristoteles, et circa coelestia et terrestria vagatur, et rerum motus, actiones, et figuras perspicacius cognoscit, quam ullus alius sensus; sunt autem hæc veluti prima signa et indicia quibus ad res cognoscendas utimur. Secundo, citius quam alii sensus percipit, cum tamen ad res etiam distantissimas sese extendat, et causa est quod puriori et immaterialiori modo, et absque alteratione materiali operationem suam perficit. Tertio, vehementius imprimit phantasie quæ percipit, quod experimento constat; nam tenacius in hærent memoriæ, et facilius postea occurrunt. Causa autem esse videtur, quod ejus operatio sicut spiritualior est, ita majori vi animæ et conatu, et cooperatione etiam majori ipsius phantasie fit. Quarto, experimentum visus certius esse videtur experimento tactus, per se loquendo; etsi enim Aristoteles, lib. 1 de Histor. animal., cap. 45, dicat tactum in homine esse exquisitissimum, ibi tamen non comparat sensus hominis inter se, et respectu ipsius hominis, sed cum sensibus aliorum animalium; et hoc modo ait hominem superare alia animalia in tactu et gustu, cum tamen in aliis sensibus superetur a multis, saltem in multis conditionibus sentiendi, ut ab aquila in perspicacia et fortitudine visus; non tamen ait tactum hominis superare visum in certitudine. Quin potius, sect. 31, Problem. quæst. 18, inquit tactum æmulari visum. Itaque quilibet horum sensuum habet suam certitudinem in ordine ad proprium adæquatum objectum; interdum vero deficit circa communia sensibilia ex insufficiente applicatione; et fortasse quia visus minus sentit, et non tactus, ideo facilius contingit objectum visus indebite applicari, ac visum decipi; si tamen cætera sint paria quoad applicationem objecti, et dispositionem potentiæ, non magis accidit deceptio in visu quam in tactu. Et aliunde visus ob suam immaterialitatem percipit acutius objectum, et ex hac parte certior est; ideoque frequentius adhiberi solet ad certitudinem de

rebus sensibilibus accipiendam. His ergo de causis visus est simpliciter utilior ad scientias, eamque ob rem naturaliter magis diligitur; signum ergo est, ut Aristoteles concludit, quod et ipsa scientia naturaliter ab homine diligitur.

De appetitu elicitio scientiæ.

13. Sed quo sensu intelligendum sit, hominem appetere naturaliter scientiam appetitu elicitio, explicandum superest. Non enim in eo sensu hoc accipi potest, quod homo aut ex necessitate semper exerceat amorem vel desiderium scientiæ, quoties de illa cogitat, neque quod illam spernere non possit, eamque inquirere nolle; utrumque enim contra experientiam est; non ergo potest hic appetitus elicitio esse naturalis tanquam necessarius omnino, vel quoad exercitium, vel quoad specificationem. Primum ergo certum est hunc appetitum recte dici naturalem, quod sit valde consentaneus naturæ hominis, ejusque naturali inclinationi, quatenus homo est. Unde recte Cicer., 2 de Finib.: *Natura (inquit) ingenuit homini cupiditatem veri inveniendi.* Secundo, dicitur naturalis, quia est aliquo modo necessarius quoad specificationem, tum quia, licet homo possit negligere scientiam, vel nolle illam quoad appetitum efficacem quærendi illam, id tamen solum accidere potest propter extrinsecas causas seu impedimenta quæ ex accidente adjunguntur scientiæ, nimirum propter laborem et difficultatem quam habet scientiæ studium, aut quia impedit aliarum rerum inquisitionem, quibus homo vel indiget, vel affectus est, vel ob alias similes causas; unde rudiores ingenio minus videntur scientiam appetere, ob difficultatem, quam etiam impossibilitatem vocavit Aristotel., 6 Politicor., cap. ultim. At vero per sese scientia non potest displicere, atque ita, seclusis impedimentis, necessitate quadam amatur, saltem quoad specificationem. Atque hoc quidem maxime verum habet in scientia in communi quatenus scientia est; tamen etiam est suo modo verum de qualibet scientia in particulari, si in ea veritatis cognitio in tali materia per se spectetur; semper enim est illa perfectio per se expetibilis homini. Quod si contingit hominem unam scientiam non amare, ut alteri intendat, hoc etiam reducitur ad extrinseca impedimenta, de quibus diximus; nam quia homo non potest utramque scientiam acquirere, et unius studio ab alterius perfecta in-

quisitione impediretur, ideo illam omittit, ut hanc oblineat. Atque hoc modo quidam homines ex individuali et propria complexionem, ad unam scientiam magis afficiuntur quam ad aliam; per se tamen ac seclusis impedimentis, vel (quod idem est) si una alteram non impediret, omnes scientias naturaliter appeteremus, nec ratione unius alteram despiceremus.

14. *Illatio.* — Atque hinc facile etiam constat quid sit hic appetitus in homine; si enim sit sermo de appetitu elicitio, constat esse actum voluntatis, vel efficacem, vel saltem inefficacem et per simplicem complacentiam, quæ maxime naturalis est, et manet etiam in his qui efficaciter non intendunt seu eligunt scientiæ vacare. Si vero sit sermo de pondere naturali, illud potest considerari ut immediate terminatum ad ipsam scientiam, et sic non est aliud quam intellectus ipse et capacitas ejus, qua scientiam respicit, ut propriam perfectionem. Sicut enim in materia prima appetitus ad formam non est aliud ab ipsa materia, et naturali ejus capacitate, et similiter in omni alia potentia appetitus ad suum actum non est aliquid additum ipsi potentiæ, sed naturalis constitutio et aptitudo, ita in intellectu se habet appetitus ad scientiam. At si consideretur pondus naturæ ut terminatur ad scientiam medio appetitu elicitio, non est aliud quam voluntas hominis, quæ hoc modo naturaliter propensa est ad omnes hominis perfectiones; non enim appetit voluntas habere scientiam, appetit tamen naturaliter velle scientiam homini seu intellectui: et hoc modo dicimus hoc pondus voluntatis terminari ad scientiam medio actu elicitio.

Appetitum naturalem sciendi ad speculativas scientias esse maximum.

15. Ex his ergo satis explicatum relinquatur axioma illud generale, homini innatum esse appetitum naturalem ad scientiam; sub hoc autem principio sumendum est hunc appetitum maximum esse ad scientias speculativas, quæ veritatis cognoscendæ gratia tantum quærentur. Hoc tacite videtur intendisse Aristoteles toto discursu illius capitis primi hujus proemii. Ad quod explicandum distinguit hæc omnia, et ordinem eorum inter se, sensum scilicet, memoriæ, experimentum, artem, scientiam, quam tacite distinguit in eam quæ propter opus seu utilitatem, et eam quæ propter se ipsam quæritur, et ultimo loco adjungit sapientiam.

16. *Aliquot Aristoteles dicta in proœmio explicantur.* — Dicit ergo imprimis sensum a natura datum esse cunctis animantibus; non vero explicat quid sit, quia hoc non spectat ad præsens; nec etiam dicit omnem sensum communicatum esse omnibus animalibus, sed sensum indefinite; solumque intendit supponere, hunc esse imperfectissimum gradum cognitionis. Secundo addit bruta animalia interdum præter sensum habere memoriam, et quamdam veluti prudentiam naturalem; et aliqua ad hoc extendi, ut sint etiam disciplinabilia, parum autem vel nihil experientiæ participare. Ubi adverte, nomine sensus intelligere Aristotelem etiam cognitionem sensitivam, quæ solum in præsentia objecti fit, sive per internos sensus, sive per interiorem sensum communem seu phantasiam fiat; quid enim ad sentiendum in præsentia objecti necessarium est, sub nomine sensus comprehendit: est autem in omnibus necessarium aliquid phantasie seu imaginationis ad sentiendum etiam exterius; et ideo, sicut sentire, ita etiam imaginatione uti omnibus brutis commune est. Memoria autem addit vim interiorem conservandi species et utendi illis in absentia objectorum, ut hoc modo recordari possit quis earum rerum quas sensu percepit, etiam cum illas præsentis non habet secundum externos sensus. Hanc ergo facultatem ait Aristoteles habere animalia quædam, non vero omnia; non tamen declarat quænam hæc vel illa sint.

17. Communiter tamen censentur habere memoriam, quæ proprie ac perfecte moveri possunt de loco ad locum distantem, sive progressivo motu per terram, sive volando per aerem, sive in aqua natando; nam memoria in hunc finem data videtur animalibus, ut ad distantem locum moveri possint, vel fugiendo nociva, vel quærendo utilia, quæ aliquo modo experta sunt. Nec refert quod interdum potest brutum ad locum distantem moveri non ex aliqua memoria, ut in recens natis constat; quia vel tunc movetur ab objecto aliquantulum distantem; vel oberrat, et quasi casu vagatur.

18. *Musæ an habeant memoriam.* — Quod vero de muscis ait hic Aristoteles non habere memoriam, etiamsi ad loca distantia moveantur, satis incertum est; nam signum quo movetur Aristoteles ad id asserendum, scilicet, quia percussæ muscæ, et loco pulsæ, statim redeunt importune, insufficientes est, cum potius id possit accidere ex memoria delecta-

tionis quam ibi capiunt, et ex vehementi appetitu, vel quia objectum illud semper est aliquo modo præsens per visum aut olfactum, et ideo vehementius movet. De solis ergo illis animalibus imperfectis, quæ solo sensu tactus, aut etiam gustus potiuntur, certo affirmari potest carere memoria, quia nullum illius signum aut effectum habent, nec utilitatem.

19. *Qualis in brutis prudentia.* — Quod vero Aristoteles ait, bruta quædam cum memoria habere prudentiam, non proprie, sed per translationem intelligendum est; non enim utuntur discursu, nec habitum acquirunt, quo de agendis judicent; sed quia naturali instinctu ita sæpe operantur, ut tali naturæ expedit hic et nunc, et ita provident de futuris, ac si vere ratiocinarentur, ideo per metaphoram prudentia appellantur. Dices: ergo hæc prudentia brutorum nihil est aliud quam instinctus naturæ; sed hunc instinctum sibi accommodatum omnia animalia habent, etiam illa quæ memoria carent; cur ergo Aristoteles hoc tribuit peculiariter quibusdam brutis? Ad hoc Javell., lib. 1, q. 7, videtur nihil distinguere inter naturalem instinctum, et prudentiam brutorum, et concedere totum quod ratio facta probare videtur, esse, scilicet, in omnibus brutis hanc prudentiam, eamque opinionem D. Thomæ aseribit. Sed, licet fortasse sit quæstio de nomine, ille tamen modus loquendi alienus est a mente Aristotelis, ut ratio facta ostendit; estque præter rationem metaphoræ; nam quædam sunt animalia ita stolidia, ut nec per metaphoram possint prudentia appellari: non solum ex his omnibus quæ memoria carent, sed etiam ex his fortasse quæ memoria prædita sunt. Unde Aristoteles non omnia, sed quædam dixit cum memoria habere prudentiam. Alii nimio rigore accipientes hanc metaphoram, dicunt illa tantum animalia appellari prudentia, quæ operantur ex memoria præteriti, vel ad futura providenda, vel quasi ad eligendum aliquod medium. Ita tenet Fonseca hic referens alios. Sed nimia videtur hæc limitatio; non est enim necessaria in metaphoris tanta proprietas. Cum enim Christus dixit: *Estote prudentes sicut serpentes*, non ob operationem cum memoria præteriti, sed ob naturalem sagacitatem, quæ serpens caput custodit, id dixit, ut Sancti exponunt. Et formica prudens censetur cum grana in hyemem congregat, etiamsi sine memoria id faciat, ut cum primo ita operatur. Igitur

prudentia hæc brutorum, specialis sagacitas quorundam est, quæ naturæ instinctu ita reguntur, ut rationem et prudentiam hominis imitari videantur, ut in genere dixit Aristoteles, lib. 1 de Hist. anim., c. 5, et in particulari de multis, lib. 9, c. 6 et seq.; et in 7 ait hoc prudentiæ genus frequentius in minori animalium genere, quam in majori reperiri; et ibi multa commemorat, quæ ad hanc prudentiam pertinere dicit, non quia ex memoria præteritorum, sed quia ex quodam quasi naturali ingenio, quo rationem hominis imitantur, proficiscuntur. Atque in hunc modum hæc prudentia naturalis non in omnibus reperitur; quæ tamen bruta prædita sunt illa, semper etiam memoriam habent, non quia hæc prudentia semper in memoria fundetur, sed quia hæc animalia semper sunt ita perfecta, ut memoriam participant. Adde etiam possumus hæc ipsamet animalia, natura sua prudentia, memoria rerum quas experta sunt, prudentiora fieri. Atque hoc modo dici posset in favorem secundæ sententiæ, quod ipsa naturalis sagacitas tunc maxime prudentiæ nomen meretur, quando rerum memoria quasi exulta est et perfecta; sed de usu vocis hæc sunt satis dicta.

20. *Quæ animalia disciplinabilia.* — *Apes an audiant.* — Subjungit Aristoteles quædam animalia non solum memoriam habere, sed etiam esse disciplinabilia, alia vero minime. Hujus posterioris generis esse dicit, quæ cum memoriam habeant, auditu carent, quia auditus est sensus disciplinæ; et quamvis visus etiam ad disciplinam juvet, et interdum videamus bruta quædam, ut catulos, signis etiam quibusdam externis doceri et instrui, tamen hoc nunquam fit sine aliqua cooperatione auditus, quo excitantur et vocantur, ut signa percipiant. Ponit autem Aristoteles exemplum in apibus, de quibus tamen magna controversia est an audiant, ut ipsemet Aristoteles docet, lib. 9 de Hist. animal., c. 40; et Plinius, lib. 11, c. 20, affirmat eas audire, quod absolute videtur probabilius, consideratis signis et experientiis quas ipsi auctores referunt. Docent enim, apes quibusdam sonis demulceri et attrahi; item inter sese quosdam sonos edere, quando aut fugam volunt arripere, aut a somno excitantur, aut ad dormiendum convocantur. Unde Albertus hic distinctionem quamdam auditus probabilem adhibet; est enim auditus soni ut sic, vel vocis ut dearticulatus sonus est; atque apes habere priori modo auditum, non tamen pos-

teriori; hunc autem modum posteriorem, esse ad disciplinam necessarium.

21. De priori genere animalium, scilicet, disciplinabilium, nihil notandum occurrit, nisi disciplinam hanc etiam esse metaphorice intelligendam sicut prudentiam: dicuntur enim disciplinæ capacia illa animalia, quæ usu quodam assuescunt, vel accedere cum vocantur certo nomine, vel congregari cum talem sonum aut vocem audiunt, aut fugere cum aliud signum percipiunt. Unde quædam docentur more humano saltare, alia loqui, et similia. Quæ omnia fiunt ab his solo naturali instinctu, supposita memoria et experientia talis signi aut vocis. Ait vero Aristoteles omnia animalia, quæ auditum habent, disciplinabilia esse. Quod fortasse verum est; difficile tamen fuerit creditu in omnibus animalibus id experientia constare; sine experimento vero non video quomodo de omnibus tam volatilibus, quam aquatilibus id affirmari possit. Facilius dici potest omnia animalia, quæ disciplinabilia sunt, auditum habere, et fortasse etiam visum, memoriam, ac metaphoricam prudentiam seu sagacitatem.

22. Concludit igitur Aristoteles bruta imaginationibus memoriaque vivere, parumque experientiæ participare; indicans tres gradus, quorum posterior priorem includit, unde priores cum exclusione posteriorum intelliguntur. Animalia enim imperfecta vivunt tantum imaginatione imperfecta, quam simul cum sensu tactus vel etiam gustus habent; alia vero perfectiora cum imaginatione habent solam memoriam; alia vero quæ his sunt disciplinæ capaciora, imperfectam quamdam experientiam participare dicuntur, quæ usu et consuetudine assuescunt, quasi experimento quodam; cur autem illa experientia imperfecta dicatur, statim amplius declarabimus. Homines vero ait arte et ratione vivere, quod in reliqua parte capituli declarat, ut ad institutum perveniat. Merito autem illas duas jungit, quia neutra videtur sine altera sufficere, saltem ad perfectum hominis regimen; nam ratio, quæ naturalis est, non sufficit, nisi arte excolatur; ars vero semper indiget rationis usu, et attenta consideratione, ut ad opus applicetur.

23. *Experientia solum circa singulare versatur.* — *Experientia proprie dicta homini peculiaris.* — Tertio igitur ait in hominibus generari experientiam ex memoria: *Nam multæ* (inquit) *ejusdem rei recordationes unius experientiæ vim perficiunt.* Quo loco offerebat